

Rob Brunia, Cor van Wijgerden

**Handleiding
voor schaaktrainers**

Stap 4

Inhoud

Inhoud	3	Les 10: Zwakke pionnen.....	68
Voorwoord	4	Les 11: Materieel voordeel	75
De vierde stap.....	5	Les 12: Jagen en richten.....	80
• Leerstof	5	Les 13: Koningsaanval.....	86
• Onderlinge schaakpartijen	6	Les 14: Zevende rij (tactiek).....	93
• Vooruitdenken	7	Les 15: Eindspelstrategie	99
• Hulp	8	Les 16: Ruimen.....	105
• Het toepassen van kennis	9	Les 17: Dame tegen pion	111
• De overgang naar de senioren.....	10	Les 1+: Koningsaanval	119
• Het onderzoeken van stellingen	11	Les 2+: Kwetsbaar in de opening.....	128
• Diploma	12	Les 3+: Onderbreken	133
• Aanwijzingen voor gebruik van de handleiding	13	Les 4+: Blokkeren.....	139
Les 1: Voordeel in de opening	14	Les 5+: Remise	145
Les 2: Onderbreken	20	Les 6+: Insluiten	153
Les 3: Lokken.....	26	Les 7+: Klein plan	160
Les 4: Blokkeren	33	Les 8+: Pionneneindspel.....	166
Les 5: Vooruitdenken	39	Les 9+: Aftrekaanval	174
Les 6: Kop- en staartstuk plaatsen....	44	Les 10+: Eindspeltechniek.....	179
Les 7: De vrijpion.....	50	Les 11+: Het schaakprobleem.....	188
Les 8: Uitschakelen verdediging	58	Schema voorbereidende zet	195
Les 9: De magneet.....	63	Begrippenlijst.....	196
		De Stappenmethode	200

De vierde stap

We gaan er vanuit dat de lessen uit deze stap alleen zinvol kunnen worden gevolgd door de kinderen als ze de voorafgaande stappen met goed gevolg hebben afgesloten. Dat houdt meer in dan een voldoende resultaat met het examen. De opgedane kennis moet door de leerlingen ook in hun partijen worden toegepast. Bij een onvoldoende vaardigheid werkt het aanbieden van nieuwe kennis eerder averechts; kennis en vaardigheidsniveau moeten hand in hand gaan.

Voor de lesgever geldt dat hij op de hoogte moet zijn van de didactische aanpak, zoals die in de eerste drie handleidingen werd uiteengezet.

Leerstof

De moeilijkheidsgraad van de stof in de vierde stap ligt een stuk hoger dan die van de derde. Dat is voornamelijk het gevolg van het toenemen van het aantal zetten van de oplossingen van de opgaven. Bij de meeste onderwerpen is de oplossing 2½ zet diep (5 ply).

Tactiek speelt – evenals in de partijen van de leerlingen – nog steeds een hoofdrol. Allereerst komen de laatste twee vormen van het uitschakelen van de verdediger aan de beurt: het onderbreken en het blokkeren. Leerlingen vinden vooral de tweede een leuk thema.

De dubbele aanval staat geheel in het teken van de voorbereidende zet. Een directe aanval werkt nog niet en een voorbereidende actie is nodig. Alle bestaande voorbereidingen komen aan bod: lokken, uitschakelen verdediging, jagen, richten en ruimen.

Met de voorbereidende zet van de penning wordt een beginnetje gemaakt in de les over het kop- en staartstuk plaatsen. De andere onderdelen van de penning moeten tot stap 5 wachten.

Andere tactische onderwerpen zijn de zevende rij en de magneet.

Langzamerhand spelen ook positionele aspecten meer en meer een (bescheiden) rol in de partijen van een vierde stapper. Dergelijke vage onderwerpen zijn goed aan de hand van het eindspel over te brengen. De lessen over materieel voordeel en eindspelstrategie bevatten veel strategische zaken. Verder zorgt de les over zwakke pionnen ervoor dat leerlingen iets bewuster (niet veel, maar toch) met hun pionnen spelen. Hetzelfde geldt

voor de les over de opening. Overigens is de behandeling van positionele factoren het best te verwezenlijken bij de bespreking van de partijen van de leerlingen (zie ook de les ‘Klein plan’ uit Stap 3).

Een mengeling van tactiek en strategie is de koningsaanval. In deze stap is vooral sprake van de afronding van de koningsaanval.

Planmatig spel is belangrijk bij het schaken en het is een belangrijk onderdeel van de les ‘Dame tegen pion’. Die les laat ook zien hoe belangrijk samenwerking van stukken is en dat de puntentelling van de schaakstukken maar heel relatief is.

Het spreekt vanzelf dat keuze van de leerstof een persoonlijke is, gebaseerd op de schaakontwikkeling van kinderen en een dosis ervaring.

Onderlinge schaakpartijen

Dit onderwerp is in de vorige stappen al uitvoerig aan bod geweest, vooral in Handleiding Stap 3: Trainingspartijen. Helaas blijft de training op veel jeugdclubs beperkt tot het geven van instructie en het maken van de opgaven in de werkboeken. Tijdens de trainingen **moeten** de kinderen stellingen tegen elkaar uit spelen.

Het doel is meerledig:

- 1) Het inoefenen van een praktische vaardigheid in een bepaald type stelling.
- 2) Het kennismaken met een bepaald thema van bijv. opening, middenspel of eindspel.
- 3) Het aanbrenge van variatie in de training door gebruik te maken van het spel- en strijdelement.

Voor het uitspelen is een stelling nodig die duidelijk is in de spelvoering om het onder 1) genoemde optimaal te ondersteunen. Duidelijk zal zijn dat dit samenhangt met de speelsterkte van de getrainde spelers. De kennisgeving met een bepaald thema kan dienen als inventarisatie van de beginstand van de leerlingen in verband met dit thema en biedt de trainer informatie waar hij moet in haken. Het onder 3) genoemde is vooral belangrijk om er voor te zorgen dat de stilzit- en luistermomenten goed worden afgewisseld met actie. Dit heeft het voordeel dat daarna meer opgenomen kan worden.

De vorm waarin het uitspelen van stellingen wordt gegoten is belangrijk. De stelling zal niet te eenzijdig mogen zijn om verveling en demotivatie te voorkomen. Ieder speelt zodoende eenmaal met wit en eenmaal met zwart.

DOEL VAN DE LES

- aanleren nieuwe aanvalstechniek
- het belang van tempowinst

RELEVANTE VOORKENNIS

- matbeelden

VERWERVING**Instructie**

We hebben tot dusver al vele combinaties aangeleerd die rechtstreeks met de aanval op de koning te maken hebben, de vormen van uitschakelen van de verdediging en de mat in twee oefeningen.

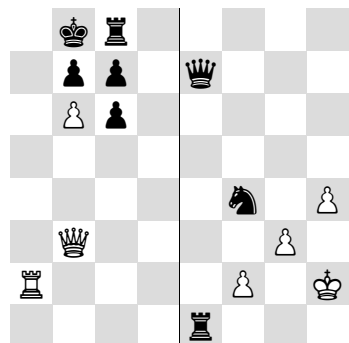
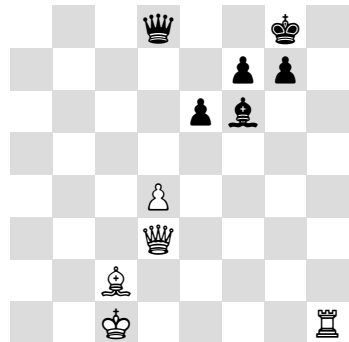
In deze les komt een laatste motief voor het grotere werk, de aanval op de rokadestelling, aan bod.

Het kan voorkomen dat ondanks een groot overwicht aan materiaal in een aanval de tegenstander met de koning kan ontsnappen.

Na het voor de hand liggende 1. Dh7+ in het diagram (⇒) komt 1. ... Kf8 en de koning loopt weg via e7. De koning moet op de koningsvleugel worden vastgehouden. Dat kan met **1. Th8+**, een zet die de koning naar h8 dwingt. Na **1. ... Kxh8 2. Dh7** staat zwart mat. Een **magneetcombinatie** is de gangbare term, een naam die voor zich spreekt.

Links in het diagram (⇐) levert 1. Da4 na 1. ... cxb6 niets op. Met **1. Ta8+** bereikt wit wel zijn doel: **1. ... Kxa8 2. Da4+ Kb8 3. Da7#**.

Rechts moeten we voorstellen dat de zwarte koning op de andere helft van het bord voor

ondekbaar mat staat. Op het demonstratiebord is dat eenvoudig te realiseren. Zwart moet daarom met tempowinst handelen, dé essentie van de magneetcombinatie. Dat kan met **1. ... Th1+ 2. Kxh1 De1+ 3. Kh2 Dxf2+ 4. Kh1 Dg2#**.

Tempowinst is van het grootste belang. De aanvaller die mede verantwoordelijk is voor het mat moet met schaak in stelling gebracht worden. Dat kan nog eens benadrukt worden aan de hand van het bovendeel van diagram (↑). De gewone aanvalsvordering **1. Dd8+ Kh7 2. Df8** verloopt te langzaam. Zwart krijgt tijd voor een verdedigende zet of zelfs een eigen winnende aanval. Zwart verliest geforceerd na **1. Df8+ Kxf8 2. Td8** mat.

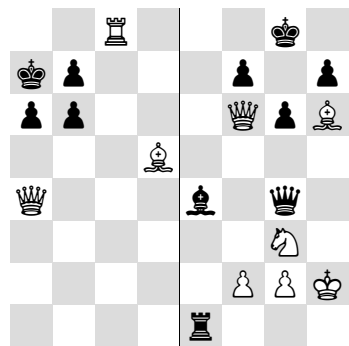
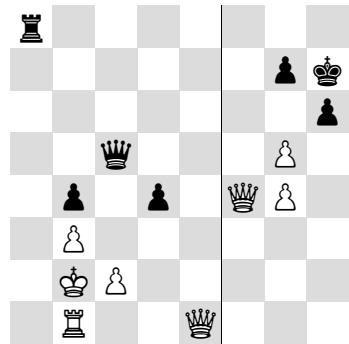
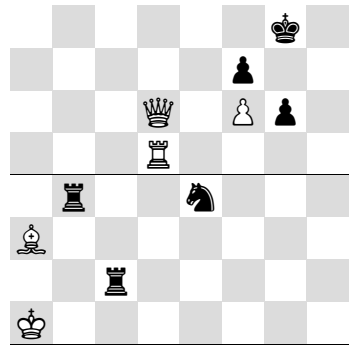
In het benedendeel staat zwart weer aan de andere kant van het bord voor ondekbaar mat. Geen tijd om te treuzelen met **1. ... Pc3**. Het paard moet met tempo (met schaak!) naar c3: **1. ... Ta2+ 2. Kxa2 Pc3+ 3. Ka1 Tb1** mat.

Links in diagram (⇒) gaat de koning in de rokadestelling mat: **1. ... Ta2+** (maar niet **1. ... Da5** want dan ontsnapt de witte koning naar c1) **2. Kxa2 Da5+ 3. Kb2 Da3** mat. Neemt wit niet op a2 dan is het mat op c2.

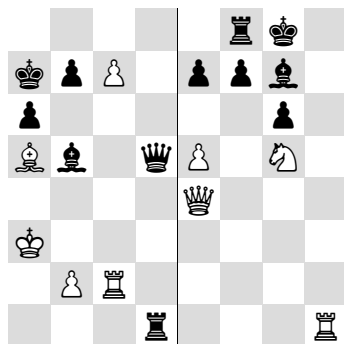
Rechts een handige manier om een koning voor zijn pionformatie te trekken. Na **1. g6+ Kxg6** (of **1. ... Kg8 2. Df7+** en mat) **2. Df5** staat zwart mat.

In veel situaties kunnen we de magneetcombinatie combineren met andere combinatie-motieven.

In het linkerdeel van het diagram (↓) komt de penning te hulp. Wit dwingt met een torenoffer de koning naar a8 zodat de b-pion in de penning komt te staan: **1. Ta8+ Kxa8 2. Dxa6+ Kb8 3. Dxb7** mat.

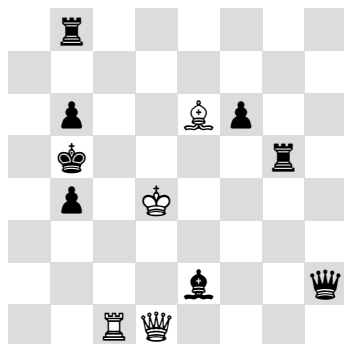

Rechts staat eenzelfde combinatie met een extra pointe. De verdediging van h1 door het paard stelt niets voor want het paard staat gepend. Zwart wint met **1. ... Th1+ 2. Kxh1** (2. Pxh1 Dxc2#) **2. ... Dh3+ 3. Kg1 Dxc2** mat.

In het diagram (↑) staan twee lastige voorbeelden. Links dreigt zwart met 1. ... Ta1+ 2. Kb4 Ta4 wit mat te zetten. Voor het halen van een dame is geen tijd. De fraaie oplossing is **1. Lb6+ Kxb6** (op 1. ... Ka8 promoveert wit natuurlijk wel tot dame) **2. c8P+! Ka5 3. b4** mat.

Rechts staat een kenmerkende aanvalstelling. Na het directe 1. Dh4 verdedigt zwart zich met 1. ... Te8 waarna 2. Dh7+ Kf8 niets oplevert. Maar het ontbreekt wit niet alleen aan tijd. Ook de loper op g7 staat in weg (anders zou 3. Dxf7# volgen). Met **1. Th8+** slaat wit twee vliegen in één klap. Op **1. ... Kxh8** volgt natuurlijk **2. Dh4+** en **3. Dh7** mat; op **1. ... Lxh8** beslist **2. Dh4 Te8 3. Dh7+ Kf8 4. Dxf7** mat of **4. Dxb8** mat (handig als f7 gedekt zou staan).

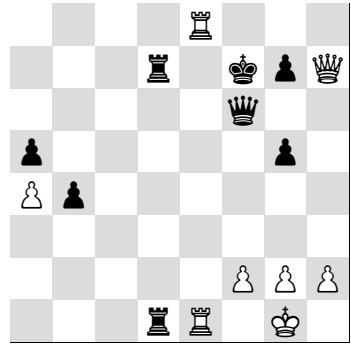

Leerlingen in de 4^e stap zullen de schoonheid van de magneet in het diagram (⇒) zeker waarderen. Zeker als ze een tijdje tevergeefs naar de oplossing hebben gezocht. Wit kan alleen maar winnen met **1. Da4+ Kxa4 2. Ta1+** (deze zet moest met tempo-winst) **2. ... Kb5 3. Ld7** mat.

Zoekstrategie

De magneetcombinatie is helemaal niet lastig. Een vereiste is het beheersen van de matbeelden. Na het vinden van een geschikt matbeeld moeten de leerlingen op zoek gaan naar een offer zodat de belangrijkste aanvaller voor het mat met tempo zijn steentje kan bijdragen.

In het diagram (↑) is de pech voor wit dat de toren op e1 maar ten dele mee kan spelen anders zouden 1. Dg8+ of 1. Dh5+ gemakkelijk winnen. Het enige matbeeld is een stelling met de witte dame op e8. Met behulp van de magneet is dat snel voor elkaar: **1. Tf8+ Kxf8 2. Dh8+ Kf7 3. De8+**. Dan blijkt de toren op e1 toch wel degelijk een rol te spelen. De oplossing lijkt voor de hand liggend, maar de meeste leerlingen hebben er moeite mee.

VERWERKING

Werkboek

Mat / Magneet: A ♖

Uitleg: Een magneetoffer geeft de aanvaller de tijd om zijn belangrijkste aanvaller met tempo in de strijd te gooien. Dankzij het offer loopt de tegenstander snel mat (mat in twee, drie of vier zetten).

Fout: De koning kan ontsnappen.

Hulp: Waarschijnlijk is het magneetoffer achterwege gebleven. Nogmaals kijken is meestal voldoende.

Mat / Magneet: B ♖ ♗

Uitleg: Zie oefenblad A.

Fout: De oplossing van stelling 1 is 1. Tc1+ Kd6 2. Dd8#.

Hulp: Kijk naar de dame op b5 en de koning op f1. Wit staat schaak! Probeer nog eens.

ANTWOORDEN

Mat / Magneet: A

1) 1. Te8+ Kxe8 2. De7#

2) 1. Th8+ Kxh8 2. Dh7#

3) 1. Dh6+ Kxh6 2. Th1#; 1. ... Kg8 2. Tc8+ en mat

4) 1. ... Ta3+ 2. Kxa3 Da6 en mat

5) tekening

6) tekening

- 7) 1. a4+ Kxa4 2. Db3+
 8) 1. Df8+ Kxf8 2. Txf7+ Ke8
 3. Tf8+ Kd7 4. T2f7#
 9) 1. Th8+ Kxh8 2. De8+ Kh7
 3. Dg8#
 10) 1. Th8+ Dxh8 2. Df7#

- 11) 1. ... Th2+ 2. Kxh2 Df4+ 3.
 Kh1 Df3+ 4. Kh2 Dg2#
 12) 1. Df6+ Kxf6 2. Le5#; 1. ...
 Kg8 2. Le5 met ondekbaar
 mat.

□ *Mat / Magneet: B*

- 1) 1. Tc4+ Kxc4 2. Dc3#
 2) 1. Txb7+ Kxb7 2. Df7+ Kh6
 3. Dxb6#; 2. ... Kh8 3. Pxb6#
 3) 1. ... Dh1+ 2. Kxh1 Lf3+ 3.
 Kg1 Td1#
 4) 1. Df8+ Kxf8 2. Td8#
 5) 1. ... Ld3+ 2. Kxd3 Dd1#
 6) 1. ... Dg1+ 2. Kxg1 Tbxg2+
 3. Kh1 Tg1+ 4. Kxg1 Pf2#; 2.
 Txb1 Pf2#

- 7) 1. Tb8+ Kxb8 2. Th8#
 8) 1. ... Th1+ 2. Kxh1 Dh3+ 3.
 Kg1 Pf3#
 9) 1. ... Tg1+ 2. Kxg1 Dxb2+ 3.
 Kf1 Dh1#
 10) 1. ... Ta3+ 2. Kxa3 Da1+ 3.
 Kb3 a4#
 11) 1. ... Lxh3 2. Kxh3 Df4 en
 mat op g3.
 12) 1. Th7+ Kxh7 2. Dh2+

Extra werkboeken

Naast het gewone werkboek van stap 4 zijn inmiddels meer werkboeken verschenen. Veel leerlingen gaan na het doorlopen van een stap direct door naar de volgende. De speelsterkte houdt helaas meestal geen gelijke tred. De leerlingen zouden eerst meer moeten spelen. Dankzij de aanvullende werkboeken kunnen leerlingen op vrijwel hetzelfde niveau meer oefenen en zodoende kunnen zij langer over een stap doen. Belangrijk is dat het moeilijkheidsniveau niet al te snel omhoog loopt. Het euvel van (te) snel doorgaan naar de volgende stap kunnen we op deze manier enigszins tegenhouden.

Stap 4 extra

In het extra werkboek staat slechts één geheugensteun, verder is alles oefening wat de klok slaat. In de eerste helft staan alleen opgaven met dezelfde onderwerpen als in de gewone stap 4. Die zijn niet alleen nuttig als extra oefening maar vooral ook als herhaling.

In de tweede helft zijn alle opgaven van het type: mix. Er is dus geen aanduiding van het thema van de oefening en zij lijken daardoor het meest op een echte partij. In het gewone werkboek staan door plaatsgebrek te weinig van dergelijke opgaven.

De antwoorden staan op de website: www.stappenmethode.nl

Stap 4 plus

In dit werkboek aandacht voor:

- nieuwe onderwerpen
- onderwerpen die door plaatsgebrek maar weinig aandacht hebben gekregen in de normale vierde stap
- het verdiepen van belangrijke onderwerpen
- onderwerpen uit een vorige stap op een hoger niveau

We behandelen alle onderwerpen in 11 pluslessen. Een handreiking voor de trainer die moeite heeft met het uit zijn mouw schudden van instructievoorbeelden.

De Stappenmethode

Van de stappenmethode zijn de volgende boeken verkrijgbaar:

Handleiding voor schaaktrainers:

Stap 1, Stap 2, Stap 3, Stap 4, Stap 5

Basiswerkboeken:

Opstapje 1, Opstapje 2, Stap 1, Stap 2, Stap 3, Stap 4, Stap 5, Stap 6

Extra werkboeken:

Stap 1 extra, Stap 2 extra, Stap 3 extra, Stap 4 extra, Stap 5 extra

Plus werkboeken:

Stap 1+, Stap 2+, Stap 3+, Stap 4+, Stap 5+

Werkboek vooruitdenken:

Stap 2

Instructieboek:

Stap 6

Het merendeel van de genoemde boeken is ook beschikbaar in het Engels, Duits, Frans en Turks.

Raadpleeg voor meer informatie, nieuwe uitgaven, prijzen en wijze van bestellen de website:

www.stappenmethode.nl

De stappenmethode is ook op CD verkrijgbaar. De **Tasc CD 2** met 5 stappen (ca. 2700 opgaven) is nog steeds leverbaar (draait onder Windows 7).

Nieuw zijn (als CD en download):

Chess Tutor Stap 1

Chess Tutor Stap 2

Meer informatie op: www.chesstutor.eu